Vrijednosne orijentacije identiteta hrvatskih vojnika

Spielberger, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:153306

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Ines Spielberger

VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE IDENTITETA HRVATSKIH VOJNIKA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017. godina

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

INES SPIELBERGER

VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE IDENTITETA HRVATSKIH VOJNIKA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Renata Franc

Zagreb, 2017. godina.

Vrijednosne orijentacije identiteta hrvatskih vojnika.

Sažetak

Glavni cilj ovoga istraživanja bio je ustanoviti koliko su domoljublje, ratnička i mirotvorna orijentacija te podrška globalnim institucijama kao aspekti identiteta prisutni među kadetima i vojnicima u današnjem društvu te usporediti njihove rezultate s rezultatima kadeta dobivenima u istraživanju iz 2009. godine. Kako bi se to postiglo primijenjen je hrvatski prijevod originalnog instrumenta Volkera Frankea (Future Officer Survey) koji se sastoji od 32 čestice, no zadržane su samo čestice koje mjere spomenute 4 orijentacije. Prvo prikupljanje podataka provedeno je 2009. godine, a drugo 2016. godine. U oba slučaja obuhvaćena je čitava populacija kadeta. Rezultati istraživanja s podacima iz 2016. potvrdili su faktorsku strukturu upitnika s četiri glavna faktora, od čega su tri u skladu s originalnim rezultatima upitnika (domoljublje, ratnička i mirotvorna orijentacije), dok je posljednji dobiveni faktor potpuno novi u usporedbi s dosadašnjim istraživanjima, a odnosi se na antagonizam prema mirovnim misijama. Taj je novi faktor pokazao pozitivnu povezanost s ratničkom orijentacijom, a negativnu s mirotvornom. Dodatno, faktor domoljublja koji se pokazao i relativno najizraženijim među kadetima, se pokazao pozitivno povezan s godinom studija sudionika, obrazovanjem roditelja, važnosti vjere i političkom orijentacijom. Faktor ratničke orijentacije pokazao je značajnu povezanost sa spolom, dobi, godinom studija i političkom orijentacijom, a faktor mirotvorne orijentacije sa spolom, obrazovanjem oca i političkom orijentacijom. Faktor antagonizma prema mirovnim misijama povezanost je pokazao s tipom obuke, spolom, obrazovanjem oca te političkom orijentacijom. Razlike u vrijednosnim orijentacijama kadeta pokazale su se značajnima već samom promjenom u faktorskoj strukturi vrijednosti izmjerenih 2016. godine u odnosu na strukturu dobivenu na podacima iz 2009., a rezultati T-testa pokazali su statistički značajne razlike u 6 mjerenih čestica.

Ključne riječi: vrijednosne orijentacije kadeta, ratnička i mirotvorna orijentacija, antagonizam prema mirovnim misijama, podrška globalnim institucijama, domoljublje

Value orientations as aspects of military identity.

Abstract

The main purpose of this research was to find out how patriotism, warriorism, peacekeeping orientation and support to global institutions as aspects of identity are presented among cadets and soldiers in today's society and to compare their results with the cadet results obtained in the 2009. In order to achieve this, the Croatian translation of the original Future Officer Survey (32 questions) was used, but in a shorter version that measured the above mentioned four orientations. First data collection was conducted in 2009 and the second in 2016. In both cases, the entire cadet population was covered. The results of the research from 2016 confirmed the original factor structure of the questionnaire with four major factors, of which three are in line with the original results of the questionnaire (patriotism, warriorism and peacekeeping orientation), while the last factor is completely new compared to previous researches, and refers to antagonism towards peace missions. This new factor has shown a positive correlation with warrior orientation and a negative one with peacekeeping orientation. In addition, the patriotism factor, which proved to be the most prominent among cadets, showed significant correlation with years that participant spent on college, parents' education, the importance of religion, and political orientation. The factor of warriorism has shown significant correlation with gender, age, years of study and political orientation, while factor of peacekeeping orientation was correlated with gender, father's education and political orientation. The factor of antagonism towards peace missions has shown correlation with the type of training, gender, father's education, and political orientation. The differences in cadet value orientations were proven by the difference in the factor structure of the values measured in 2016 relative to the structure obtained from the 2009 data, but the T-test results showed statistically significant differences in only 6 measured questions.

Keywords: cadet value orientation, warriorism, peacekeeping orientation, antagonism towards peace missions, support to global institutions, patriotism

Sadržaj

1. Uvod....2
    1.1. Oružane snage Republike Hrvatske....2
    1.2. Motivacija za priključenjem vojsci....2
    1.3. Socio-demografska slika pripadnika vojske....3
    1.4. Vojni identitet....3
    1.5. Ratnička i mirotvorna orijentacija kao aspekti identiteta vojnika....5
    1.6. Novija istraživanja i teorije vojnog identiteta....5
    1.7. Istraživanje na hrvatskom uzorku....7
    1.8. Ciljevi i važnost istraživanja....8
2. Cilj i problemi....9
3. Metoda....10
    3.1. Sudionici....10
    3.2. Instrumenti....10
    3.3. Postupak....11
4. Rezultati....11
5. Rasprava....21
6. Zaključak....25
7. Literatura....26

1. Uvod

1.1. Oružane snage Republike Hrvatske

Prema podacima sa službenih stranica Oružanih snaga Republike Hrvatske sredinom kolovoza 2017. oružane snage RH imale su 15771 pripadnika, od čega su 3118 časnici, 5394 dočasnici, 5246 vojnici i 512 vojni specijalisti (OSRH, 2017). Nakon vlastitih ratnih sukoba Republika Hrvatska započela je sa sudjelovanjem u svjetskim mirovnim operacijama u rujnu 1999. kada je prvi put uputila svoje vojnike u mirovnu misiju Ujedinjenih naroda. Trenutno 152 pripadnika OSRH sudjeluju u međunarodnim misijama potpore miru (u organizaciji UN-a i NATO-a), od čega ih je čak 108 u Afganistanu, 26 na Kosovu, 9 u Indiji i Pakistanu, 7 u Zapadnoj Sahari te po 1 u Libanonu i Somaliji (OSRH, 2016). Diljem svijeta otprilike 18000 vojnika uključeno je u mirovne operacije pod organizacijom NATO saveza, a ta brojka pokazuje značajnu tendenciju rasta od prošlog stoljeća (NATO, 2016**).** Upravo pitanjem što ljude motivira i zašto se priključuju takvim misijama bavit će se ovo istraživanje.

1.2. Motivacija za priključenjem vojsci

Motivacija ljudi za priključenje vojsci raznolika je te je do sada bila tema mnogih psiholoških istraživanja. Primjerice, kao najbolji prediktor uključenja u vojsku dokazana je osobna namjera i želja za priključenjem (Bachman, Segal, Freedman-Doan i O'Malley, 2000). Bachman, Segal, Freedman-Doan i O'Malley (1998) svoje su istraživanje posvetili upravo toj temi i prema rezultatima koje su dobili 70% sudionika koji su tvrdili da će se sigurno priključiti vojsci su to i napravili u roku od 5-6 godina, dok se među onima koji su tvrdili kako će se vjerojatno priključiti 29% priključilo, a od ostalih skupina samo 10%. No, s promjenama u društvu i sklonost mladih da se pridruže vojsci s godinama pada. Istraživanje koje su proveli Segal, Bachman, Freedman-Doan i O'Malley (1999) pokazalo je kako je skupina onih koji odgovaraju da će se sigurno pridružiti vojsci mala (5%), ali relativno stabilna kroz vrijeme. Za razliku od toga, odgovori vjerojatno hoću i vjerojatno neću pokazuju mali pad, dok sve više ispitanika odgovara kako se sigurno neće pridružiti vojsci. Upravo zbog toga vojne organizacije diljem svijeta ulažu sve veće napore kako bi privukli prave kandidate. Oni ciljaju prvenstveno srednje škole te putem televizije i printanih materijala naglašavaju osnovne prednosti koje nude, primjerice školarinu, edukacije za različita zanimanja, podršku obiteljima, kao i buduću ulogu koja se povezuje sa snagom, ponosom i zajedništvom (Spence, Henderson i Elder, 2012).

1.3. Socio-demografska slika pripadnika vojske

Svi ti faktori dio su odluke da se osoba odluči pridružiti vojsci, no ne motiviraju sve pojedince svi ti faktori jednako. Kleykamp je u svojem istraživanju (2006) dokazao kako je priključenje vojsci povezano s većom prisutnošću vojske na nekom području, ali i sa željom pojedinca za daljnjom edukacijom i nižim socioekonomskim statusom. Prema Kleykampu (2006) želja za edukacijom je ključna kod onih pojedinaca nižeg socioekonomskog statusa koji si ne mogu priuštiti fakultet pa upravo u vojnoj karijeri nalaze način za daljnjom edukacijom. McAllister (1995) je u svome istraživanju na kadetima u Australiji otkrio kako ih čak 76% ima člana obitelji koji je bio ili je trenutno u vojsci, dok su Spence, Henderson i Elder (2012) otkrili kako odrastanje sa samohranim roditeljem povećava izglede da se dijete priključi vojsci. Oni argumentiraju kako većinu te povezanosti objašnjavaju niži socioekonomski status samohranih obitelji te socijalna izoliranost koju takva djeca često osjećaju. Lutz je u svojem istraživanju (2008) na američkom uzorku dokazala kako djeca imigranata nisu manje sklona priključiti se vojsci od djece iz američkih obitelji, već ponovno argumentira da su osobe nižeg socioekonomskog statusa sklonije putem vojske ostvariti neke ciljeve koje im njihove obitelji drukčije ne bi mogle priuštiti. Taubman-Ben-Ari i Findler (2006) otkrili su još jedan faktor koji pozitivno utječe na prijavljivanje u vojsku, a to je percipirani rizik od smrti. U situaciji u kojoj su ispitanicima izazvali veći osjećaj straha, sudionici su pokazivali veću motivaciju za priključenje vojsci. Pitanje koje se nameće nakon svih tih nalaza jest kako različite motivacije utječu na vojnike nakon što se priključe vojsci. Wrzesniewskia, Schwartzb, Congc, Kanec, Omarc i Kolditza (2014) istraživali su intrinzične i ekstrinzične motivatore kadeta i utjecaj kombinacija tih motivacija na njihovu karijeru u vojsci. Otkrili su kako intrinzični motivi poput želje osobe da bude vojnik i želje za osobnim rastom i edukacijom u području vođenja najbolji prediktori uspješne buduće karijere. Već kada se ti faktori pomiješaju s raznim ekstrinzičnim faktorima (reputacija, dobar posao, novac te utjecaj okoline) povezanost je znatno manja, a osobe koje se priključuju vojsci isključivo iz ekstrinzičnih razloga značajno češće odustaju od vojne karijere u usporedbi s ostalim kolegama.

1.4. Vojni identitet

Unatoč velikom broju istraživanja motivacije vojnika za priključenjem vojsci, malo ih se posvetilo samom identitetu i vrijednostima vojnika koje oni nose sa sobom u svoju službu i koji uvelike utječu na njihovu uspješnost u vojnoj karijeri. To su pitanja koja su posebno

važna u današnje vrijeme kada vojnici većinom sudjeluju u mirovnim misijama koje su značajno drukčije od ratnih sukoba. Mirovne misije često zamagljuju tradicionalne granice između građanskih i vojnih odgovornosti, vojnici su tako primorani igrati uloge diplomata što često nije uloga zbog koje su se odlučili za vojnu karijeru (Gray, 2001). Dodatno, mirovne misije uključuju potpuno drugačiji način razmišljanja u usporedbi s tradicionalnim borbenim misijama budući da zabranjuju uporabu sile (osim u slučaju samoobrane) te im je često cilj upravo prekinuti borbu i pomoći u stvaranju novog poretka (Kurashina, 2005). Primjerice, Gray (2001) navodi primjere tijekom misija u Bosni i Hercegovini i na Kosovu kada su vojnici bili uključeni u pregovore s lokalnim civilnim vođama, vojnim zapovjednicima i članovima međunarodnih udruga. Osim mirovnih misija, vojska sve češće preuzima i različite ne-vojne uloge unutar svoje države, primjerice sprječavanje nelegalnih aktivnosti uključujući trgovinu drogom i krijumčarenje, očuvanje okoliša, izgradnju javne infrastrukture, pružanje obrazovnih i zdravstvenih usluga te sudjelovanje u komercijalnim pothvatima kako bi se našla financijska sredstva ili nabavila oprema za vojsku (Vankovska-Cvetkovska, 1999).

Jedan od prvih koji su se posvetili temi identiteta vojnika bio je Bloom. On je u svom istraživanju iz 1990. godine pokušao objasniti što pojedinca motivira da bude spreman dati život za svoju državu te je osmislio teoriju psihološke identifikacije. Prema njoj, pojedinac teži internalizaciji i identifikaciji vrijednosti, stavova i ponašanja značajnih figura u svojoj okolini. Nakon što je identifikacija stvorena, pojedinac ima potrebu tu identifikaciju zaštititi te je zbog toga spreman ići u rat za svoju državu. Međutim, jedan od najvećih problema te teorije je što nije primjenjiva na današnje vrijeme (mirovne operacije) te što objašnjava ponašanja onih koji su se već identificirali s grupom, a ne daje odgovor zašto se netko uopće priključio vojsci. Miller i Moskos su u svom istraživanju (1995) proučavali američke trupe koji su bile u mirovnoj misiji u Somaliji. Istraživanje je pokazalo kako su vojnici u početku bili visoko motivirani misijom, no ta je motivacija potpuno nestala kada ih je domaće stanovništvo kojemu su htjeli pomoći dočekalo s neprijateljstvom umjesto zahvalnošću. Nakon razočarenja, vojnici su našli način da prihvate nastalu situaciju, a njihove reakcije su istraživači podijelili u dvije skupine. Prva skupina zauzela je ratnički stav, reakciju nekolicine domaćeg stanovništva pripisala cijeloj zemlji te nasiljem htjela odgovoriti na nasilje. Druga je grupa pak zauzela humanitarni stav, pripisala događaje klanovima koje su odvojili od civila kojima je potrebna pomoć te su tu pomoć i dalje htjeli pružiti. Istraživači su upravo na temelju tih reakcija dokazali razliku između ratničke i mirotvorne orijentacije vojnika koja će biti i glavna tema ovoga istraživanja.

1.5. Ratnička i mirotvorna orijentacija kao aspekti identiteta vojnika

Istraživač koji je ratničku i mirotvornu orijentaciju detaljnije istražio te kreirao i upitnik koji mjeri te faktore je Franke. U svojoj knjizi Franke (1999) predstavlja model vojnog identiteta koji uključuje sljedeće faktore: konzervatizam, patriotizam, ratnička orijentacija i globalizam. Konzervatizam prema Franke uključuje politički konzervativne stavove poput važnosti jednakih mogućnosti za sve, borbe protiv siromaštva, pomaganja siromašnim državama i slično. Patriotizam se izražava stavovima prema služenju zemlji i borbi za svoju zemlju, dok ratnička orijentacija odražava stavove prema borbi i mirovnim akcijama. Globalizam, odnosno podrška globalnim institucijama odražavaju stavove pojedinca prema Ujedinjenim narodima i općenito globalnim pokretima i ciljevima. Rezultati istraživanja tih faktora pokazali su kako kadeti pokazuju visoku razinu patriotizma, nešto nižu, ali i dalje visoku razinu ratničke orijentacije te srednju razinu konzervatizma i podrške globalnim institucijama. Zanimljiv trend pokazala je ratnička orijentacija koja je rasla prema višim godinama obrazovanja što je Franke objasnio time što je vojno obrazovanje i dalje usmjereno prvenstveno na borbu, a ne na mirotvorne taktike. Spol, religija i obiteljska pozadina nisu značajno utjecali na ova četiri faktora. Sociopolitički stavovi su, međutim, pokazali značajan utjecaj pri čemu su konzervativni stavovi bili pozitivno povezani s patriotizmom i ratničkom orijentacijom i negativno povezani s podrškom globalnim institucijama. U svojim drugim radovima Franke (Franke, 1997; Franke, 2000; Franke i Heinecken, 2001) je taj model proširio te je ukupno mjerio 6 dimenzija identiteta vojnika: ratnička orijentacija, sklonost mirovnim operacijama, makijavelizam, konzervativizam, domoljublje i podrška globalnim institucijama. Upitnik koji je kreirao s tih 6 vrijednosti koristit će se i u ovome istraživanju.

1.6. Novija istraživanja i teorije vojnog identiteta

Upravo Frankeov upitnik bio je jedan od instrumenata koje su koristili i Broesder, Op den Bujis, Vogelaar i Euwema (2015) u svojem radu čiji cilj je bio konstruirati upitnik koji bi mjerio ratničku i mirotvornu orijentaciju vojnika kao dva neovisna i odvojena faktora. Rezultati validacije njegova upitnika pokazali su da je u tome i uspio budući da je faktorskom analizom i testiranjem korelacija između faktora dobio dva odvojena faktora. Osim ovoga nalaza, koji je u skladu s dosadašnjim istraživanjima, Broesder i sur. (2015) su otkrili kako muškarci ostvaruju značajno više rezultate na faktoru ratničke orijentacije od žena, dok žene pokazuju značajno više rezultate na faktoru mirotvorne orijentacije. Dodatno, istraživao je i

razlike između vojnika koji su posebno obučavani za borbene sukobe i vojnika obučavanih za druge postrojbe te otkrio kako je ratnička orijentacija bila značajno izraženija kod onih koji su i obučavani za borbu. Uspoređivao je također i rezultate kadeta i ostalih pripadnika vojnih postrojbi očekujući kako će kadeti imati manje ekstremne rezultate, no nije našao značajne razlike između skupina.

Reed i Segal (2000) u svojem su se istraživanju bavili stavovima vojnika o mirovnim misijama te utjecajem koji na te stavove ima broj mirovnih misija u kojima su sudjelovali. Rezultati njihova istraživanja su pokazali kako 59,1% vojnika smatra da mogu mirovne misije provoditi jednako učinkovito kao i borbene, a čak 64,3% ih se slaže s tvrdnjom da im je potrebna dodatna edukacija za mirovne misije. Kada ih se pitalo tko bi trebao provoditi mirovne misije, 45,9% sudionika se složilo da to ne bi trebali biti civili, 41,2% ih smatra kako bi to mogla biti vojna policija, a čak 61,8% se slažu s time da to budu vojne rezerve. Broj mirovnih misija u kojima su sudjelovali se, neočekivano, nije pokazao značajnim prediktorom za većinu istraživanih stavova, no pokazao je značajnu korelaciju s moralom vojnika. Istraživanje je tako pokazalo kako se postotak vojnika s visokim moralom značajno smanjuje s porastom broja misija u kojima su sudjelovali. Također, povezanost je bila značajna i sa stavovima o tome tko može sudjelovati u mirovnim misijama, pri čemu su vojnici s više odrađenih mirovnih misija bili skloniji složiti se s tim da druge grupe mogu ići u mirovne misije. Zaključak koji se može izvući iz toga je da je vojno iskustvo pojedinca potencijalno značajan izvor razlika u njegovoj orijentaciji prema mirovnim misijama.

Nakon Frankea, noviju teoriju identiteta vojnika predložio je Bandlitz Johansen (2013). Bandlitz Johansen je na uzorku Norveške vojske istraživao vojni identitet kao multidimenzionalni konstrukt koji se sastoji od idealizma, profesionalizma, ratničke orijentacije i individualizma. Idealizam je prema njemu baziran na snažnom kolektivizmu, patriotizmu i altruističkim vrijednostima (idealističko viđenje vojske) te je snažan motivator za priključivanje i služenje vojsci. Profesionalizam je karakteriziran a) neophodnošću i spremnošću za sudjelovanjem u međunarodnim operacijama, b) snažnim instrumentalnim fokusom, primjerice na razvitak borbenih vještina i c) motivacijom za služenjem baziranom na grupnoj koheziji i bratstvu, a ne zbog cilja borbe. Ratnička orijentacija uključuje stavove o borbi, očekivanja borbe. Individualizam označava razinu u kojoj osoba svoje potrebe i želje stavlja ispred kolektivne dobrobiti. Nakon provedene faktorske analize, model s 3 dimenzije pokazao se najboljim rješenjem, a tri zadržane dimenzije su profesionalizam, idealizam i individualizam. Bandlitz Johansen, Laberg i Martinussen isti su upitnik koristili u istraživanju

(2013) čiji je cilj bio potvrditi valjanost toga instrumenta. Njihovi su rezultati potvrdili nalaze koje je Bandlitz Johansen već dobio. Profesionalizam i ratnička orijentacija su po faktorskoj analizi činili jedan faktor koji ujedno objašnjava najveći postotak varijabiliteta, dok su idealizam i individualizam bili drugi i treći faktori. Dodatno su proširili nalaze istraživanja tako što su uveli varijablu predanosti vojsci i istražili njenu povezanost s ovim orijentacijama. Rezultati su pokazali kako je profesionalizam značajno pozitivno povezan s predanosti, a individualizam značajno negativno povezan, dok idealizam nije pokazao značajnu povezanost. Na temelju toga su donijeli zaključak kako je upravo profesionalizam najpoželjnija dimenzija identiteta današnjih vojnika.

1.7. Istraživanje na hrvatskom uzorku

Na hrvatskom uzorku vojni identitet istraživali su Rodik, Franc i Sučić (2009). Oni su na uzorku časnika Hrvatske vojske koristili već spomenuti upitnik vojnog identiteta koji je konstruirao Franke (Franke, 1997; Franke, 2000; Franke i Heinecken, 2001), a koji sadrži sljedeće faktore: ratnička orijentacija, sklonost mirovnim operacijama, makijavelizam, konzervativizam, domoljublje i podrška globalnim institucijama. Njihovi rezultati pokazali su kako su časnici OSRH relativno najskloniji domoljublju i visoko vrednuju mirovne misije, dok su najmanje skloni vrijednostima ekonomskog liberalizma i makijavelizma. Budući da su pronađene neke razlike u odnosu na Frankove rezultate, autori su provjerili faktorsku valjanost ovoga upitnika na hrvatskom uzorku i dobili zanimljive rezultate. Naime, faktorska struktura se nije pokazala valjanom, a neke čestice su se saturirale drukčije od očekivanja. Zbog toga su autori odlučili ostaviti samo 4 faktora koji su bili središnji za njihovo istraživanje, a to su: ratnička orijentacija, sklonost mirovnim operacijama, domoljublje i podrška globalnim institucijama te su izbacili čestice koje su pokazivale odstupanja od očekivane faktorske strukture. Ovakav skraćeni upitnik pokazao je očekivano grupiranje faktora. Prosječne vrijednosti po formiranim skalama pokazuju da časnike OS RH relativno najviše karakterizira domoljublje, potom sklonost mirovnim operacijama, pa ratnička orijentacija, a u pogledu podrške globalnim institucijama u prosjeku izražavaju tek blago prihvaćanje. Također, rezultati su pokazali kako je faktor domoljublja statistički značajno pozitivno povezan i s ratničkom orijentacijom i sa sklonošću mirovnim misijama, dok sklonost mirovnim misijama pokazuje nisku povezanost s podrškom globalnim institucijama. Ratnička orijentacija i sklonost mirovnim misijama nisu pokazali očekivanu negativnu povezanost, već su se pokazali potpuno neovisnima jedno o drugom. Rodik, Franc i Sučić su

također proučavali utjecaj osobnih faktora na te orijentacije te su otkrili kako su dob, spol i čin bili značajni faktori razlikovanja nekih orijentacija, no najboljim prediktorom se pokazalo iskustvo sudjelovanja u mirovnim misijama. Časnici koji imaju iskustvo sudjelovanja u mirovnim misijama pokazali su i veću sklonost istima, ali i manju podršku globalnim institucijama od onih koji nisu sudjelovali u mirovnim misijama. Također, ratničkoj orijentaciji su manje skloni pojedinci koji nisu sudjelovali u mirovnim misijama. Ovaj nalaz otvara pitanje bi li kadeti na koje iskustvo mirovnih misija nikako nije moglo utjecati pokazivali razlike u tim orijentacija u odnosu na časnike što je također jedan od problema na koje će ovo istraživanje pokušati dati odgovor.

1.8. Ciljevi i važnost istraživanja

Iako su Rodik, Franc i Sučić potvrdili Frankeove rezultate na hrvatskom uzorku, taj je nalaz potrebno produbiti što će pokušati ovo istraživanje. Glavno pitanje koje se nameće je je li došlo do promjena u spomenutim faktorima u posljednjih 8 godina? Rezultati istraživanja (Matika, 2009) iz godine nakon što je spomenuti rad objavljen pokazuju da sudjelovanje OS RH u međunarodnim vojnim misijama uživa potporu znatne većine hrvatski časnika kada je riječ o misijama pod zapovjedništvom UN-a (ukupno 86,9%, M=3,29) i NATO-a (ukupno 77,3%, M=3,01). No, od 2009. godine stavovi javnosti su se znatno promijenili prema mnogim pitanjima, je li i ovo jedno od tih? Prema Bilandžić (2009) Hrvatska je prošla kroz četiri faze i četiri oblika međunarodnih odnosa: 1) Domovinski rat i nastanak hrvatske države i vojske; 2) Stanovita poslijeratna izolacija i različiti oblici konflikata s međunarodnom zajednicom; 3) Razdoblje ekspanzije međunarodne suradnje Republike Hrvatske i Oružanih snaga nakon 2000. i 4) Puna integracija RH i Oružanih snaga u međunarodnu zajednicu. Hrvatska, kao i cijeli svijet se danas, više nego ikad prije, suočava s novim prijetnjama. Quester (2005) najvećim prijetnjama modernog svijeta smatra oružja za masovno uništenje (nuklearna, kemijska i biološka) i terorizam. Terorizam je sam po sebi velika prijetnja, no pomisao da bi i teroristima ovakva oružja mogla postati dostupna činjenica je koja u današnjem svijetu postaje sve realnija. Glavni cilj ovog istraživanja je otkriti upravo kako sve te promjene djeluju na vojsku. U vrijeme kada vojnici sve rjeđe idu u borbene misije, je li ratnička orijentacija i dalje dio njihova identiteta? Kada mediji sve češće napadaju i propitkuju svrhu različitih mirovnih misija, podržavaju li vojnici uopće globalne institucije?

Ovo istraživanje teži odgovoriti na sva prethodno postavljena pitanja, počevši od strukture identiteta vojnika, preko međusobnog odnosa sastavnica tog identiteta, do usporedbe

rezultata današnjih kadeta i časnika s podatcima dobivenima 2009. godine. Također, uvest će se određeni socioekonomski faktori koji su dokazano (kako je i spomenuto u uvodu) utjecali na motivaciju pojedinaca za priključenje vojsci kako bi se istražilo utječu li ti faktori i na promatrane dimenzije identiteta vojnika. Pretpostavka je istraživača kako će se pokazati razlika u strukturi identiteta vojnika kao posljedica promjena u svijetu. Teorijska važnost ovog istraživanja leži u spoznaji mijenja li se zaista identitet vojnika s vremenom te u pokušaju da se identificiraju dodatni socio-demografski faktori koji dokazano utječu na motivaciju vojnika pa bi stoga mogli biti povezani i s njihovom vrijednosnom orijentacijom. U praktičnom smislu spoznaje o ratničkoj i mirotvornoj orijentaciji vojnika mogu se iskoristiti pri odlukama koje vojnike slati u kakve misije kao i pri selekciji budućih vojnika.

2. Cilj i problemi

Glavni cilj ovoga istraživanja je ustanoviti koliko su domoljublje, ratnička i mirotvorna orijentacija te podrška globalnim institucijama kao aspekti identiteta prisutni među kadetima i vojnicima u današnjem društvu te usporediti njihove rezultate s rezultatima kadeta dobivenima u istraživanju iz 2009. godine.

1. PROBLEM:

Provjeriti faktorsku strukturu korištenoga upitnika na populaciji hrvatskih kadeta i časnika u 2016. godini.

Hipoteza: Očekuje se potvrda originalne strukture upitnika s 4 glavna faktora: Domoljublje, ratnička orijentacija, mirotvorna orijentacija i podrška globalnim institucijama.

2. PROBLEM:

Utvrditi jesu li socio-demografska obilježja kadeta i časnika (spol, obrazovanje roditelja, prihodi kućanstva, važnost vjere i politička orijentacija) izvori značajnih razlika u prihvaćanju vrijednosnih orijentacija.

Hipoteza: Očekuje se statistički značajna povezanost socio-demografskih čimbenika kao i političke orijentacije i važnosti vjere s vrijednosnim orijentacijama kadeta.

3. PROBLEM:

Utvrditi postoji li statistički značajna razlika u izraženosti vrijednosnih orijentacija kadeta i časnika OS RH izmjerenih 2016. i 2009. godine.

Hipoteza: Kadeti ispitani 2016. godine imat će statistički značajno viši rezultat na pitanjima koje mjere mirotvornu orijentaciju od onih ispitanih 2009, te značajno niže rezultate na pitanjima koja mjere ratničku orijentaciju i podršku globalnim institucijama.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju iz 2009. obuhvaćena je čitava populacija kadeta koja je u tom trenutku iznosila 168 kadeta. Realiziranim uzorkom nisu obuhvaćeni kadeti koji na dan provođenja istraživanja nisu bili na nastavi te stoga konačan uzorak čini 147 kadeta u dobi od 19 do 25 godina (M=21), od čega je 80,3% muškaraca i 19,7% žena. S obzirom na godinu studija, 40,8% sudionika je na prvoj godini studija, 21,8% na drugoj godini, 16,3% na trećoj godini, 8,8% na četvrtoj i 4,1% na petoj godini studija (8,2% sudionika nije odgovorilo na pitanje o godini studija).

U istraživanju iz 2016. obuhvaćeno je 335 pripadnika Oružanih snaga Republike Hrvatske, od čega je 234 kadeta hrvatske vojske i 101 polaznik Temeljne časničke obuke. Istraživanjem je ponovno obuhvaćena cijela populacija kadeta 1.(42,6%), 2. (27%) i 3. (30%) godine studija, i cijela populacija polaznika Temeljne časničke obuke, osim onih koji na dan anketiranja nisu bili na nastavi. Kadeti su bili u dobi od 18 do 24 godine (M=20) i 77% ih je bilo muškoga spola i 22,2% ženskoga, dok su časnici u dobi od 21 do 29 (M=26) i 72,3% je muškaraca, a 22,8% žena.

Prema Zakonu o oružanim snagama Republike Hrvatske (2013) časnik je osoba koja je civilnom te vojnom izobrazbom i vojnom obukom osposobljena za obnašanje časničkih dužnosti u Oružanim snagama i kojoj je dodijeljen časnički čin, dok je kadet vojna osoba koja se na temelju ugovora sklopljenoga s Ministarstvom obrane civilnim obrazovanjem te vojnom izobrazbom i obukom osposobljava za dužnosti časnika u Oružanim snagama.

3.2. Instrumenti

Za mjerenje vojnih vrijednosnih orijentacija primijenjen je hrvatski prijevod originalnog instrumenta Volkera Frankea (Future Officer Survey) koji se sastoji od 32 čestice, a namijenjen je mjerenju šest vrijednosnih orijentacija: ratnička orijentacija, sklonost mirovnim operacijama, makijavelizam, konzervativizam, domoljublje i podrška globalnim institucijama. Instrument su na hrvatski jezik preveli Rodik, Franc i Sučić (2009) te su u

svojem istraživanju provjerili njegovu valjanost na hrvatskom uzorku. Postojeća struktura nije se pokazala valjanom za cijeli upitnik, već su ga oni skratili i zadržali samo 4 faktora: ratnička orijentacija („*Vojska ponajprije mora biti usmjerena na pripremu za borbene operacije i izvođenje borbenih operacija*.“), sklonost mirovnim operacijama („*Sviđa mi se „humana strana“ misija održavanja mira*.“), domoljublje („*Promicanje domoljublja trebao bi biti važan cilj obrazovanja građana*.“) i podrška globalnim institucijama („*UN bi trebalo osnažiti dajući mu mogućnost kontrole nad vojnim snagama svih zemalja članica.*“) pa će se zato i ovaj rad bazirati na ta 4 faktora. Sudionici odgovaraju na način da na ljestvici Likertovog tipa od pet stupnjeva (1 – uopće se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem) označe u kojoj se mjeri slažu s navedenom tvrdnjom.

3.3.*Postupak*

Prvo prikupljanje podataka provedeno je u lipnju 2009. godine. Podatke je prikupila časnica HVU-a. Drugo prikupljanje podataka provedeno je u prosincu 2016. godine, a provele su ga članice Hrvatskog vojnog učilišta i znanstvenica s Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Oba puta radilo se o jednokratnom grupnom anketiranju te je nakon dobivenih uputa svaki sudionik samostalno i anonimno ispunjavao upitnik.

4. Rezultati

Većina rezultata prikazanih u ovom dijelu istraživanja temelji se na podacima prikupljenima 2016. godine. Podaci iz 2009. godine korišteni su isključivo u posljednjem dijelu u kojem se provodi usporedba rezultata iz 2009. i 2016. godine.

Tablica 1. *Prikaz deskriptivni podataka i rezultata Kolmogorov Smirnov testa stavova sudionika grupiranih po originalnoj Frankeovoj faktorskoj strukturi*

	N	Min	Max	M	SD	K-S
Domoljublje						
Na posao u vojsci gledam kao na poziv koji mi omogućuje služenje domovini.	335	1	5	4,27	,799	,256**
Iako se neki ljudi osjećaju kao građani svijeta, svaki bi Hrvat ponajprije trebao biti odan svojoj zemlji.	334	1	5	4,39	,823	,328**

Promicanje domoljublja trebao bi biti važan cilj obrazovanja građana.	334	1	5	4,12	,902	,240**
Svi bi Hrvati trebali biti voljni boriti se za svoju zemlju.	334	1	5	4,33	,856	,302**
Odanost vlastitoj zemlji treba biti ispred razmišljanja o bratstvu u svijetu.	332	1	5	3,61	1,093	,182**
Najvažnija osobina „dobrog državljanina“ jest služenje u vojsci radi obrane vlastite zemlje.	334	1	5	3,08	1,181	,179**
Ratnička orijentacija						
U današnjem svijetu središnje funkcije vojske trebale bi biti održavanje mira i druge neborbene zadaće.	334	1	5	3,86	,898	,248**
Sudjelovanje u zadaćama održavanja mira doživio/-la bih jednako vrijednim kao i borbu u ratu.	335	1	5	3,86	1,011	,254**
Kada sam se odlučio/-la za karijeru u vojsci, očekivao/-la sam da se borim u ratu.	334	1	5	2,80	1,117	,168**
Vojska ponajprije mora biti usmjerena na pripremu za borbene operacije i izvođenje borbenih operacija.	333	1	5	3,85	,934	,255**
Najvažnija uloga vojske jest priprema za rat i vođenje rata.	334	1	5	3,23	1,180	,176**
S obzirom na to kakva je ljudska narav uvijek će biti ratova.	334	1	5	4,32	,785	,297**
Ponekad je rat nužan kako bi se zaštitili nacionalni interesi.	334	1	5	3,46	1,132	,202**
Mirotvorna orijentacija						
Sudjelovanje u zadaćama održavanja mira smanjuje borbenu spremnost vojnika.	334	1	5	2,16	,947	,269**
Sviđa mi se „humana strana“ misija održavanja mira.	334	1	5	4,31	,785	,283**
Smatram da bi osposobljavanje za održavanje mira bilo važno za moju vojnu obuku.	334	1	5	4,11	,761	,259**
Važno je pomoći državama u nevolji kad god je to moguće.	334	2	5	4,05	,693	,285**
U operacijama održavanja mira vojnik ne može učinkovito obaviti svoj posao ako silu smije upotrijebiti samo u slučaju samoobrane.	334	1	5	3,34	1,095	,180**
U misijama održavanja mira teško je dati značajan doprinos.	331	1	5	2,87	,920	,222**
Smatram da će biti teško prebaciti se s borbenih aktivnosti na aktivnosti održavanja mira.	333	1	5	2,61	,933	,217**
Podrška globalnim institucijama						
Povećana multinacionalnost vojnih misija od kraja Hladnog rata ukazuje na potrebu za jačim UN-om	334	1	5	3,68	,878	,259**
UN bi trebalo osnažiti dajući mu mogućnost kontrole nad vojnim snagama svih zemalja članica.	334	1	5	2,60	1,071	,200**
Stvaranje svjetske vlade bio bi najbolji način osiguranja međunarodnog mira.	334	1	5	2,28	1,079	,182**

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Iz tablice 1. vidljivo je kako sudionici najveće slaganje pokazuju s tvrdnjom *„Iako se neki ljudi osjećaju kao građani svijeta, svaki bi Hrvat ponajprije trebao biti odan svojoj zemlji.“* (M=4,39, SD=,823), a najmanje slaganje s tvrdnjom *„Sudjelovanje u zadaćama održavanja mira smanjuje borbenu spremnost vojnika.“* (M=2,16, SD=,947).

Također, testiran je normalitet distribucija Kolmogorov-Smirnov testom, pri čemu je iz tablice 1 vidljivo da raspodjela rezultata na svim varijablama statistički značajno odstupa od normalne distribucije ($p < ,01$).

Kako bi se odgovorilo na prvi istraživački problem, odnosno kako bi se provjerila faktorska struktura korištenoga upitnika na populaciji hrvatskih kadeta i časnika u 2016. godini provedena je konfirmatorna faktorska analiza, pri čemu je ekstrakcija ograničena na 4 očekivana faktora. Prvotno dobivena faktorska struktura nije bila čista, jer su neke čestice bile podjednako saturirane na dva različita faktura te su te čestice izbacivane i faktorska analiza provođena ponovno dok nije dobivena čista faktorska struktura po svim faktorima.

Tablica 2. *Matrica konfirmatorne faktorske strukture skraćenog upitnika s varimax rotacijom koja mjeri 4 faktora: Domoljublje, ratnička orijentacija, mirotvorna orijentacija i podrška globalnim institucijama*

	Faktori			
	1	2	3	4
Promicanje domoljublja trebao bi biti važan cilj obrazovanja građana.	,792			
Iako se neki ljudi osjećaju kao građani svijeta, svaki bi Hrvat ponajprije trebao biti odan svojoj zemlji.	,817			
Svi bi Hrvati trebali biti voljni boriti se za svoju zemlju.	,653			
Na posao u vojsci gledam kao na poziv koji mi omogućuje služenje domovini.	,694			
Najvažnija osobina „dobrog državljanina“ jest služenje u vojsci radi obrane vlastite zemlje.	,636			
Vojska ponajprije mora biti usmjerena na pripremu za borbene operacije i izvođenje borbenih operacija.		,664		
Najvažnija uloga vojske jest priprema za rat i vođenje rata.		,739		
Ponekad je rat nužan kako bi se zaštitili nacionalni interesi.		,632		
Kada sam se odlučio/-la za karijeru u vojsci, očekivao/-la sam da se borim u ratu.		,590		
S obzirom na to kakva je ljudska narav uvijek će biti ratova.		,620		
Smatram da bi osposobljavanje za održavanje mira bilo važno za moju vojnu obuku.			,676	

Sviđa mi se „humana strana“ misija održavanja mira.	,703	
Sudjelovanje u zadaćama održavanja mira doživio/-la bih jednako vrijednim kao i borbu u ratu.	,613	
Važno je pomoći državama u nevolji kad god je to moguće.	,523	
Povećana multinacionalnost vojnih misija od kraja Hladnog rata ukazuje na potrebu za jačim UN-om	,597	
Sudjelovanje u zadaćama održavanja mira smanjuje borbenu spremnost vojnika.		,676
U misijama održavanja mira teško je dati značajan doprinos.		,685
Smatram da će biti teško prebaciti se s borbenih aktivnosti na aktivnosti održavanja mira.		,768

Metoda ekstrakcije: Analiza glavnih faktora.
Metoda rotacije: Varimax s Kaiser normalizacijom.

Kao što se vidi u tablici 2, nakon faktorske analize zadržano je 18 čestica koje su pokazale saturaciju veću od 0,3 samo na jednom od 4 faktora. Odbačene čestice su: „*Odanost vlastitoj zemlji treba biti ispred razmišljanja o bratstvu u svijetu*.“, „*U operacijama održavanja mira vojnik ne može učinkovito obaviti svoj posao ako silu smije upotrijebiti samo u slučaju samoobrane.*“, „*U današnjem svijetu središnje funkcije vojske trebale bi biti održavanje mira i druge neborbene zadaće.*“, „*Stvaranje svjetske vlade bio bi najbolji način osiguranja međunarodnog mira.*“ i „*UN bi trebalo osnažiti dajući mu mogućnost kontrole nad vojnim snagama svih zemalja članica*.“.

Najveća razlika u odnosu na originalni instrument i na hrvatsku validaciju tog instrumenta (Rodik, Franc i Sučić, 2009) je u četvrtom faktoru koji je saturiran potpuno drugačijim česticama i koji predstavlja potpuno novi faktor. S obzirom na čestice koje uključuje za potrebe ovoga istraživanja nazvan je Antagonizam prema mirovnim misijama.

Kako bi se ispitala pouzdanost takvog skraćenog instrumenta izračunat je Cronbach alpha indeks unutarnje konzistencije α_c = 0,7, što znači da je pouzdanost instrumenta povoljna.

Tablica 3. *Deskriptivni podaci rezultata kadeta i polaznika temeljne časničke obuke po faktorima i međusobne korelacije faktora*

	Broj čestica	M	SD	Domo-ljublje	Ratnička orijentacija	Mirotvorna orijentacija	Antagonizam prema mirovnim misijama
Domoljublje	5	4,04	,676	1	,419**	,204**	,067
Ratnička orijentacija	5	3,54	,705		1	-,004	,133*
Mirotvorna orijentacija	5	4,00	,527			1	-,221*
Antagonizam prema mirovnim misijama	3	2,55	,695				1

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Kako bi se dobio bolji uvid u strukturu zadržanih faktora, izračunati su rezultati po tim faktorima. Rezultati po faktorima određeni su kao prosječne vrijednosti na temelju svih čestica koje čine određeni faktor i mogu varirati u rasponu od 1 do 5, pri čemu viši rezultat znači više prihvaćanje te vrijednosne orijentacije. Na temelju dobivenih rezultata koji su prikazani u tablici 4, možemo vidjeti kako je kod hrvatskih kadeta i polaznika temeljne časničke obuke relativno najviše izražena vrijednost domoljublja (M = 4,04), a najmanje antagonizam prema mirovnim misijama (M = 2,55).

Sukladno s literaturom faktor domoljublja je pokazao značajno pozitivnu povezanost (p<,01) i s ratničkom (r = ,42) i mirotvornom orijentacijom (r = ,2) dok ratnička i mirotvorna orijentacija međusobno nisu značajno povezane. Novi faktor antagonizam prema mirovnim misijama pokazao je značajnu negativnu povezanost s mirotvornom orijentacijom (r = -,22; p < ,05) i pozitivnu povezanost s ratničkom orijentacijom (r = ,13; p < ,05).

Tablica 4. *Prikaz korelacija između 4 osnovna faktora i socio-demografskih obilježja sudionika*

	Domoljublje	Ratnička orijentacija	Mirotvorna orijentacija	Antagonizam prema mirovnim misijama
Tip obuke	,048	-,013	,010	**,092***
Spol	-,005	**-,212****	**,169****	**-,101***
Dob	-,019	**-,123***	-,011	,070
Godina studija	**-,107***	**-,105***	,025	-,061
Obrazovanje otac	**-,177****	,033	**-,106***	**-,094***
Obrazovanje majka	**-,101***	,056	-,074	-,013
Prihodi	-,003	,011	-,080	-,024
Koliko Vam je vjera važna u životu?	**,341****	,049	,089	,075
Politička orijentacija	**,367****	**,364****	**-,096***	**,127****

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Kako bi se odgovorilo na drugi problem ovoga istraživanja provedena je analiza korelacija dobivenih faktora sa socio-demografskim karakteristikama sudionika. Kao što se može vidjeti iz tablice 4, politička orijentacija sudionika pokazala je značajnu povezanost sa svim glavnim faktorima, i to na način da su sudionici skloniji desnoj političkoj orijentaciji ujedno skloniji ostvarivati više rezultate na faktoru domoljublja (r=,367, p<,01) ratničke orijentacije (r=,364, p<,01) i antagonizmu prema mirovnim misijama (r=,127, p<,01), a niže na faktoru mirotvorne orijentacije (r= -,096, p<,05). Važnost vjere u životu sudionika pokazala se značajno povezana jedino s faktorom domoljublja (r=,341, p<,01) i to na način da su pojedinci kojima je vjera važnija u životu ujedno i viši na faktoru domoljublja. Spol se također pokazao značajnim čimbenikom, i to prvenstveno kod faktora ratničke orijentacije (r= -,212, p<,01)., kojoj su skloniji muškarci od žena, dok su mirotvornoj orijentaciji pak sklonije žene (r=,169, p<,01), a antagonizam prema mirovnim operacijama ponovno češće pokazuju muškarci (r= -,101, p<,05). Obrazovanje roditelja, godina studija i dob su također pokazali značajne povezanosti s nekim faktorima, no radi se o niskim povezanostima na nižoj razini značajnosti (p<,05).

Kako bi se vidjelo koji postotak varijance rezultata se može objasniti na temelju ovih socio-demografskih varijabli, provedena je regresijska analiza na način da su *forward* metodom za svaki faktor zasebno analizirane one varijable koje su pokazale značajnu povezanost s tim faktorom.

Tablica 5. *Prikaz postotka objašnjene varijance faktorskom analizom i značajnih beta pondera*

	Domoljublje	Ratnička orijentacija	Mirotvorna orijentacija	Antagonizam prema mirovnim misijama
R^2	,225**	,217**	,026**	,028**
Tip obuke				,106**
Dob		-, 141**		
Spol		-,198**	,163**	
Godina studija	-,105*			
Obrazovanje oca	-,116**			
Važnost vjere u životu	,253**			
Politička orijentacija	,302**	,387**		,125**

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Na faktoru domoljublja socio-demografskim obilježjima uspješno je objašnjeno 22,5% varijance rezultata (F = 30,918, df = 429). Najznačajnijim prediktorom pokazala se politička orijentacija sudionika, zatim važnost vjere u životu te obrazovanje oca i godina studija na kojoj su sudionici. Na faktoru ratničke orijentacije objašnjeno je 21,7% varijance rezultata (F = 27,367, df = 300) pri čemu je najbolji faktor ponovno politička orijentacija sudionika, zatim spol i dob sudionika. Na faktoru mirotvorne orijentacije uspješno je objašnjeno samo 2,6% varijance (F = 11,891, df = 439) i to uz samo jedan značajan prediktor: spol sudionika. Na faktoru antagonizam prema mirovnim misijama također je objašnjena vrlo mala varijanca rezultata od 2,8% (F = 6,246, df = 434) i tu su se značajnim prediktorima pokazali politička orijentacija i tip obuke sudionika.

Budući da se čestica političke orijentacije na čak tri faktora pokazala najznačajnijim prediktorom, a uz to na dva faktora ima visoku $ß_i$ vrijednost, njen odnos s ta dva faktora

detaljnije je istražen postupkom ANOVA-e. Rezultati analize pokazali su se značajnima i za faktor domoljubljа (F=25,660; p< .01) i za faktor ratničke orijentacije (F=23,703; p< .01) što znači da postoje statistički značajne razlike u rezultatima na faktorima domoljubljа i ratničke orijentacije između grupe sudionika lijeve političke orijentacije, centra, desne i izrazito desne orijentacije. Sheffeov *post hoc* test dokazao je na oba faktora značajne međusobne razlike među svim tim skupinama, osim između skupine centar i desna politička orijentacija.

Tablica 6. *Rezultati Sheffeova post hoc testa na faktorima domoljubljа i ratničke orijentacije s obzirom na političku orijentaciju sudionika*

Zavisna varijabla	(I) Politička orijentacija	(J) Politička orijentacija	Razlika M (I-J)	Značajnost
Domoljublje	Lijeva	Centar	-,455*	,000
		Desna	-,583*	,000
		Izrazito Desna	-,925*	,000
	Centar	Lijeva	,455*	,000
		Desna	-,127	,325
		Izrazito Desna	-,471*	,000
	Desna	Lijeva	,582*	,000
		Centar	,127	,325
		Izrazito Desna	-,343*	,001
	Izrazito Desna	Lijeva	,925*	,000
		Centar	,471*	,000
		Desna	,343*	,001
Ratnička orijentacija	Lijeva	Centar	-,462*	,000
		Desna	-,608*	,000
		Izrazito Desna	-,951*	,000
	Centar	Lijeva	,462*	,000
		Desna	-,146	,268
		Izrazito Desna	-,489*	,000
	Desna	Lijeva	,608*	,000
		Centar	,146	,268
		Izrazito Desna	-,343*	,003
	Izrazito Desna	Lijeva	,951*	,000
		Centar	,489*	,000
		Desna	,343*	,003

Rezultati Sheffeova testa pokazuju kako pripadnici lijeve političke orijentacije značajno manje od svih ostalih skupina iskazuju domoljublje (M=3,53) i ratničku orijentaciju (M=3,03), dok pripadnici izrazito desne političke orijentacije najviše od svih skupina iskazuju i domoljublje (M=4,45) i ratničku orijentaciju (M=3,98). Skupine centar i desna politička orijentacija statistički se međusobno ne razlikuju, no od druge dvije skupine se značajno razlikuju i po rezultatima zauzimaju vrijednosti između te dvije skupine na oba faktora.

Budući da je faktorska struktura vrijednosnih orijentacija značajno drugačija od faktorske strukture otkrivene na hrvatskoj populaciji u 2009. godini (Rodik, Franc i Sučić, 2009), usporedba vrijednosnih orijentacija ne može se provesti po faktorima već jedino usporedbom pojedinačnih čestica.

Kao što je vidljivo u Tablici 6, značajne razlike između sudionika iz 2009. i sudionika iz 2016. godine pojavile su se na ukupno 6 varijabli. Sudionici iz 2009. godine značajno su više očekivali da će se boriti u ratu kada su se odlučivali za karijeru u vojsci (M_1=3,22) od sudionika iz 2016. godine (M_2=2,8). Također, znatno su se više slagali s tvrdnjom kako bi UN trebalo osnažiti dajući mu mogućnost kontrole na vojnim snagama svih zemalja članica (M_1=3,01 i M_2=2,6) i s tvrdnjom da bi stvaranje svjetske vlade bio najbolji način osiguranja mira (M_1=2,69 i M_2=2,28). Dodatno, sudionici iz 2009. značajno češće smatraju kako je najvažnija osobina dobrog državljanina služenje u vojsci (M_1=3,42) od sudionika iz 2016. godine (M_2=3,08). Sudionici iz istraživanja provedenog 2016. se značajno više slažu s tvrdnjom kako bi promicanje domoljublja trebao biti važan cilj obrazovanja građana (M_2=4,12) od sudionika iz istraživanja iz 2009. godine (M_1=3,93). Posljednja značajna razlika je u tvrdnji kako vojnik u mirovnim misijama ne može učinkovito obavljati svoj posao ako silu smije upotrijebiti samo u slučaju obrane, i s njom veće slaganje ponovno pokazuju sudionici istraživanja iz 2008. godine (M_1=3,61, a M_2=3,34). Ostali faktori ne pokazuju statistički značajne razlike.

Tablica 7. *Rezultati T-testa s obzirom na godinu prikupljanja podataka*

	t	Df	Značajnost	Razlika u M	Razlika u SD
1. Na posao u vojsci gledam kao na poziv koji mi omogućuje služenje domovini.	-1,603	480	,110	-,130	,081
2. U današnjem svijetu središnje funkcije vojske trebale bi biti održavanje mira i druge neborbene zadaće.	1,239	319,798	,216	,100	,080
3. Sudjelovanje u zadaćama održavanja mira doživio/-la bih jednako vrijednim kao i borbu u ratu.	1,198	313,938	,232	,110	,092
4. Povećana multinacionalnost vojnih misija od kraja Hladnog rata ukazuje na potrebu za jačim UN-om	1,434	479	,152	,123	,086
5. Sudjelovanje u zadaćama održavanja mira smanjuje borbenu spremnost vojnika.	,336	479	,737	,032	,095
6. Iako se neki ljudi osjećaju kao građani svijeta, svaki bi Hrvat ponajprije trebao biti odan svojoj zemlji.	,117	479	,907	,009	,078
7. Kada sam se odlučio/-la za karijeru u vojsci, očekivao/-la sam da se borim u ratu.	3,755	479	**,000****	,418	,111
8. Vojska ponajprije mora biti usmjerena na pripremu za borbene operacije i izvođenje borbenih operacija.	,196	478	,845	,018	,092
9. UN bi trebalo osnažiti dajući mu mogućnost kontrole nad vojnim snagama svih zemalja članica.	3,827	479	**,000****	,412	,108
10. Sviđa mi se „humana strana“ misija održavanja mira.	,229	479	,819	,018	,079
11. Najvažnija osobina „dobrog državljanina“ jest služenje u vojsci radi obrane vlastite zemlje.	2,928	479	**,004****	,341	,116
12. Najvažnija uloga vojske jest priprema za rat i vođenje rata.	,040	479	,968	,005	,115
13. S obzirom na to kakva je ljudska narav uvijek će biti ratova.	-1,221	479	,223	-,099	,081
14. Stvaranje svjetske vlade bio bi najbolji način osiguranja međunarodnog mira.	3,362	241,861	**,001****	,406	,121
15. Smatram da bi osposobljavanje za održavanje mira bilo važno za moju vojnu obuku.	-,838	479	,402	-,063	,075
16. Promicanje domoljublja trebao bi biti važan cilj obrazovanja građana.	-2,186	479	**,029***	-,195	,089
17. Ponekad je rat nužan kako bi se zaštitili nacionalni interesi.	1,033	479	,302	,117	,113
18. Važno je pomoći državama u nevolji kad god je to moguće.	-1,793	479	,074	-,126	,070
19. Svi bi Hrvati trebali biti voljni boriti se za svoju zemlju.	,670	479	,503	,055	,083
20. U operacijama održavanja mira vojnik ne može učinkovito obaviti svoj posao ako silu smije upotrijebiti samo u slučaju samoobrane.	2,454	479	**,014***	,271	,110
21. Odanost vlastitoj zemlji treba biti ispred razmišljanja o bratstvu u svijetu.	1,511	477	,131	,163	,108
22. U misijama održavanja mira teško je dati značajan doprinos.	1,443	475	,150	,137	,095
23. Smatram da će biti teško prebaciti se s borbenih aktivnosti na aktivnosti održavanja mira.	,770	477	,441	,072	,094

Napomena: ** $p < .01$, * $p < .05$

Rasprava

Cilj istraživanja bio je utvrditi vrijednosne orijentacije identiteta hrvatskih vojnika i usporediti njihove rezultate s rezultatima kadeta dobivenima u istraživanju iz 2009. godine.

Iako je bilo očekivano kako će istraživanje potvrditi već dokazanu faktorsku strukturu, prvi nalaz ovoga istraživanja je upravo promjena u toj strukturi i prisutnost potpuno novoga faktora o kojemu nije pronađeno ništa u dosadašnjim istraživanjima. Faktor antagonizma prema mirovnim misijama je faktor koji ima nisku podršku u populaciji hrvatskih kadeta i zaključak je ovoga istraživanja da je to faktor koji je nastao zbog nedavnih događanja u svijetu. Svega pet mjeseci prije provedbe ovoga istraživanja Republika Hrvatska donijela je odluku da poveća broj vojnika u međunarodnim misijama te se obvezala angažirati do 200 pripadnika OS RH u NATO-voj misiji u Litvi te do 90 pripadnika u misiji u Poljskoj (Sabor donio Odluke o sudjelovanju OS RH u NATO i EU aktivnostima, 2017). U isto to vrijeme u neposrednoj blizini Hrvatske dolazi do političkih nestabilnosti te je moguće da jedan manji postotak vojnika razvija negativan stav prema međunarodnim mirovnim misijama upravo iz straha da će one smanjiti spremnost vojnu spremnost Hrvatske. Trzun (2012) je u svom istraživanju pokazao kako čak 84,9% časnika smatra kako je uloga vojske uglavnom važna ili jako važna za sigurnost Hrvatske te su se u značajno većem postotku složili s tom tvrdnjom od civilne populacije što ukazuje na to koliku važnost oni stavljaju na vlastitu borbenu spremnost.

Faktor podrške globalnim institucijama potpuno je izbačen iz ovoga modela kao posljedica toga što su se čestice koje su u originalnoj strukturi saturirane na tom faktoru, sada većinom podjednako saturirale na faktorima mirotvorne orijentacije i antagonizma prema mirovnim misijama (negativna saturacija). Do ove je promjene moglo doći upravo zbog složenije slike o političkim institucijama koja danas vlada u javnosti. Pri samom kreiranju instrumenta, to je bio faktor koji je bio pozitivno povezan s mirotvornom orijentacijom, no danas mnogi pojedinci teže prema miru, a nemaju povjerenja u globalne institucije, kao ni općenito u političke organizacije. Pretpostavka je ovoga istraživanja da zbog toga na stavove o globalnim institucijama utječe više faktora i oni više ne pokazuju čistu faktorsku strukturu.

Faktori ratničke i mirotvorne orijentacije sukladno literaturi nisu pokazali statistički značajnu povezanost (Rodik, Franc i Sučić, 2009; Broesder i sur., 2015) već su se pokazali kao potpuno nezavisni faktori. Također u skladu s prijašnjim istraživanjima faktor domoljublja je pokazao pozitivnu povezanost i s ratničkom i s mirotvornom orijentacijom (Rodik, Franc i Sučić, 2009; Franke, 1999), dok je faktor antagonizma prema mirovnim

misijama očekivano pokazao pozitivnu povezanost s ratničkom orijentacijom i negativnu s mirotvornom orijentacijom.

Drugi problem na koji je ovaj rad nastojao odgovoriti bio je povezanost socio-demografskih čimbenika s dokazanim faktorima. Na tome polju, ovo je istraživanje donijelo neke nove podatke, neke starije nalaze je opovrgnulo, a neke potvrdilo. Primjerice, faktor ratničke orijentacije je potvrdio već spomenutu povezanost sa spolom (Rodik, Franc i Sučić, 2009; Broesden i sur., 2015) i dobi sudionika (Rodik, Franc i Sučić, 2009) na način da su muškarci skloniji ratničkoj orijentaciji od žena te da ratnička orijentacija pada s porastom starosti sudionika. Za razliku od istraživanja Rodik, Franc i Sučić (2009), a u skladu s istraživanjem Broesden i sur. (2015) spol je pokazao pozitivnu povezanost i s mirotvornom orijentacijom sudionika na način da su joj žene sklonije od muškaraca. Franke (1999) je u svom radu pokazao kako spol, religija i obiteljska pozadina nisu značajno utjecali na faktore koje je on originalno mjerio. Osim nalaza o spolu, koji je u ovom radu značajno povezan i s faktorima ratničke i mirotvorne orijentacije i s antagonizmom prema mirovnim operacijama, religija se također pokazala pozitivno povezanom s faktorom domoljublja. Potpuno novi nalazi tiču se čestica obrazovanja roditelja, pri čemu je više obrazovanje oca značajno negativno povezano i s domoljubljem i s mirotvornom orijentacijom i s antagonizmom prema mirovnim misijama, dok je više obrazovanje majke značajno, također negativno, povezano samo s faktorom domoljublja. Franke (1999) je proučavao i povezanost političkih stavova sa svojim originalnim faktorima te je otkrio kako su konzervativni stavovi bili pozitivno povezani s patriotizmom i ratničkom orijentacijom i negativno povezani s podrškom globalnim institucijama. Sukladno tome, ovo istraživanje je pokazalo kako pojedinci koji se smatraju desno politički orijentiranima iskazuju višu razinu domoljublja i ratničke orijentacije, od onih koji se deklariraju lijevo na političkim stavovima. Također, politička orijentacija se pokazala značajno povezana i s mirotvornom orijentacijom (negativna povezanost koja ukazuje na to da je ljevica sklonija mirovnim misijama) i s antagonizmom prema mirovnim misijama.

Spomenuti čimbenici uspjeli su, međutim, objasniti samo jedan mali dio varijance rezultata na faktorima, što je bilo i očekivano, budući da mnogi čimbenici čija je povezanost s vrijednosnim orijentacijama već dokazana nisu uzimani u model ili nisu mogli biti primijenjeni na populaciju kadeta. Primjerice, iskustvo sudjelovanja u mirovnim misijama (Rodik, Franc i Sučić, 2009), osobnost sudionika, kulturološke vrijednosti, odgoj, stav prema nasilju i slično.

Posljednji postavljeni problem orijentirao se na razliku u rezultatima u istraživanju provedenom 2008. i istraživanju provedenom 2016. godine. Već sama razlika u faktorskoj strukturi upitnika u odnosu na onu dobivenu u istraživanju iz 2009. (Rodik, Franc i Sučić, 2009) ukazuje na postojanje razlika. S obzirom na veliku razliku u faktorskim strukturama, ta razlika nije mogla biti testirana na razini faktora, već su se uspoređivale samo razlike po česticama što djelomično odgovara na postavljeni problem, ali ostavlja i puno pitanja. Statistički značajne razlike pokazale su se na ukupno 6 čestica. Od tih 6 čak 3 su pokazivale visoke saturacije na dva faktora te su bile izbačene iz konačne faktorske strukture, što ukazuje da se promjena nije dogodila samo u izraženosti tih stavova već i u njihovoj povezanosti s drugim stavovima, odnosno općenito u strukturi tih stavova. Očekivano bi bilo da će sve čestice koje su izbačene, kao i one koje su promijenile faktor na kojem su saturirane pokazivati značajne razlike, no to se nije dogodilo. Čak ni tri čestice koje u ovom istraživanju čine potpuno novi faktor ne pokazuju značajne razlike između rezultata u 2009. i 2016. Nameće se zaključak kako promjena strukture stava nije donijela i promjenu u izraženosti, odnosno, sudionici se i dalje u jednakoj mjeri slažu ili ne slažu primjerice s tvrdnjom kako je u mirovnim misijama teško značajno doprinijeti, no razlozi zašto to misle su se promijenili.

Praktične implikacije ovog istraživanja posebno su važne u današnje vrijeme kada vojnici u većini slučajeva ne mogu odbiti sudjelovanje u određenoj (borbenoj ili mirovnoj) misiji. Budući da je do sada bilo dokazano postojanje dviju različitih, ali potpuno odvojenih orijentacija koje su na vojničkoj populacije bile podjednako i visoko izražene (Rodik, Franc i Sučić, 2009) to nije predstavljalo veliki problem. No postojanje faktora antagonizma prema mirovnim misijama upućuje na to da se u vojsci stvara grupa ljudi koji jako negativno gledaju na mirovne misije i stoga je logično pretpostaviti da će ukoliko budu poslani u takvu misiji u najboljem slučaju samo izgubiti motivaciju za služenje u vojsci, a mogle bi se dogoditi i gore posljedice. Istraživanje Sundberga (2015) pokazalo je kako borbena iskustva ne utječu značajno na vrijednosne orijentacije vojnika, one su većinom nepromijenjene bez obzira na to kakva borbena iskustva i koliko takvih iskustava je osoba imala. Takav rezultat ukazuje na to da je važno znati orijentacije vojnika prije nego ih se pošalje u misiju. Dodatno, Reed i Segal (2000) su čak dokazali kako sudjelovanje u mirovnim misijama može i negativno utjecati na vojnike koji su početno bili motivirani za misiju. Na one pojedince koji od početka nisu bili motivirani, to bi se moglo još negativnije odraziti. Ukoliko je takvu demotivaciju nemoguće izbjeći, postavlja se pitanje kako ju barem ublažiti. Segal i Meeker (1985) otkrili su kako podložnost pojedinca prema zapovijedima značajno utječe po njegove stavove prema

mirovnim misijama kao i na njegovu prilagodbu na takve misije. Upravo je to smjer u kojem bi buduća istraživanja trebala ići te osim povezanosti različitih aspekata identiteta vojnika s njihovom motivacijom, tražiti i faktore koji taj odnos moderiraju.

Najveći nedostatak ovog istraživanja je u tome što je uspoređivao vrijednosne orijentacije dviju različitih skupina (kadeti iz 2009. i kadeti iz 2016.). Dokazane razlike među skupinama tako mogu biti posljedica stvarnih promjena u društvu, ali i razlika među skupinama i okolnostima u kojima je testiranje provedeno. Također, budući da je oba puta obuhvaćena cijela populacija kadeta zaključci se mogu generalizirati, ali na populaciju kadeta, upitno je koliko su ti rezultati valjani za cijelu populaciju vojnika u Hrvatskoj. Dodatno, istraživanje nije rezultiralo velikim brojem informacija o faktorima koji utječu na vrijednosnu orijentaciju što upućuje na to da bi se u budućim istraživanjima trebala više istražiti upravo ta podloga i detaljnije ispitati faktori koji bi mogli biti povezani s pojedinim vrijednosnim orijentacijama. Buduća istraživanja trebala bi dublje istražiti faktor antagonizma prema mirovnim misijama kako bi se otkrilo je li on zaista posljedica nedavnih događanja u svijetu te kako on utječe na službu i motivaciju vojnika. Istraživanje bi svakako trebalo ponoviti na populaciji vojnika i kao jedan od bitnih faktora uključiti njihova dosadašnja vojna iskustva. Detaljnije bi trebalo proučiti i faktor podrške globalnim institucijama kao i čimbenike koji su utjecali na promjenu stavova vojnika prema tome faktoru. Ukoliko je ta podrška globalnim institucijama zaista znatno niža i nastavi padati to se može značajno odraziti i na motivaciju vojnika za sudjelovanjem u mirovnim misijama. Također, trebalo bi istražiti kakvu podršku vojno vodstvo ima među vojnicima i koliko se oni slažu s izborom misija u koje idu. Budući da su to sve faktori koji utječu na motivaciju vojnika, oni izravno utječu i na njihovu posvećenost vojsci pa onda i na njihov učinak u misiji te na kraju potencijalno i na uspjeh samih misija. Vojsci je oduvijek cilj bio privući najbolje pojedince, no pitanje koje se postavlja je je li se taj profil „najboljih“ promijenio i na koje nove faktore bi se trebao staviti naglasak pri selekciji budućih vojnika?

Zaključak

Faktorskom analizom rezultata upitnika dobivena su četiri glavna faktora, no originalna faktorska struktura nije potvrđena. Tri faktora su se pokazala jednakima kao u originalnoj provjeri instrumenta na hrvatskoj populaciji (domoljublje, ratnička i mirotvorna orijentacija), dok je četvrti originalni faktor podrške globalnim institucijama izbačen i zamijenio ga je faktor antagonizma prema mirovnim misijama. Taj je faktor pozitivno povezan s ratničkom orijentacijom, a negativno povezan s mirotvornom.

Faktor domoljublja se pokazao značajno povezan s godinom studija sudionika, obrazovanjem roditelja, važnosti vjere i političkom orijentacijom. Faktor ratničke orijentacije pokazao je značajnu povezanost sa spolom, dobi, godinom studija i političkom orijentacijom, a faktor mirotvorne orijentacije sa spolom, obrazovanjem oca i političkom orijentacijom. Faktor antagonizma prema mirovnim misijama povezanost je pokazao s tipom obuke, spolom, obrazovanjem oca te političkom orijentacijom. Međutim, spomenuti čimbenici objasnili su samo jedan mali dio varijance rezultata na faktorima (za domoljublje 22,5%, za ratničku orijentaciju 21,7%, mirotvornu orijentaciju 2,6% i antagonizam prema mirovnim misijama 2,6%)

Razlike u vrijednosnim orijentacijama kadeta pokazale su se značajnima već samom promjenom u faktorskoj strukturi vrijednosti izmjerenih 2016. godine u odnosu na strukturu dobivenu na podacima iz 2009., a rezultati T-testa pokazali su statistički značajne razlike u 6 mjerenih čestica.

Literatura

Bachman, J. G.,Segal, D. R.,Freedman-Doan, P. i O'Malley, P. M. (1998). Does Enlistment Propensity Predict Accession? High School Seniors' Plans and Subsequent Behavior. *Armed Forces & Society*, *25*(1), 59-80.

Bachman, J. G.,Segal, D. R.,Freedman-Doan, P. i O'Malley, P. M. (2000). Who chooses military service? Correlates of propensity and enlistment in the U.S. Armed Forces. *Military Psychology*, *12*(1), 1-30.

Bandlitz Johansen, R. (2013). *The impact of military identity on performance in the Norwegian Armed Forces.* Bergen: University of Bergen.

Bandlitz Johansen, R., Laberg, J . C. i Martinussen, M. (2013). Measuring Military Identity: Scale Development and Psychometric Evaluation. *Social Behavior and Personality*, *41*(5), 861-880.

Bilandžić, M. (2008). Hrvatska vojska u međunarodnim odnosima. Polemos, 11(22), 11-27.

Bloom, W. (1990). *Personal Identity, National Identity and International Relations.* Cambridge: Cambridge University Press.

Broesder, W.A., Op den Bujis, T.P., Vogelaar, A.L.W. i Euwema, M.C. (2015). Can Soldiers Combine Swords and Ploughshares? The Construction of the Warrior–Peacekeeper Role Identity Survey (WPRIS). *Armed Forces & Society*, *41*(3) 519-540.

Franke, V.C. (1999). *Preparing for Peace: Military Identity, Value Orientations, and Professional Military*. Westport: Greenwood Publishing Group.

Franke, V.C. (2000.), Duty, Honor, Country: The Social Identity of West Point Cadets. *Armed Forces & Society*, *26* (2), 175-203.

Franke, V.C. i Heinecken, L. (2001.), Adjusting to Peace: Military Values in a Cross-National Comparison. *Armed Forces & Society*, *27* (4), 567-597.

Gray, D.R. (2001). New Age Military Progressives: U.S. Army Officer Professionalism in the Information Age. Pribavljeno 16.8.2017 s adrese http://www.dtic.mil/docs/citations/ADA389799

Kleykamp M.A. (2006). College, jobs, or the military? Enlistment during a time of war. *Social Science Quarterly*, *87*(2),272–290.

Kurashina, Y. (2005). *Peacekeeping Participation and Identity Changes in the Japan Self Defense Forces: Military Service as Dirty Work*. Maryland: College Park.

Quester, G.H. (2005). Demographic Trends and Military Recruitment: Surprising Possibilities. *Parameters*, *35*(1), 27-40.

Lutz, A. (2008). Who joins the military? A look at race, class and immigration status. *Journal of Political and Military Sociology*, *36*(2), 167-188.

Ljudski resursi (2017). Pribavljeno 15.8.2017 s adrese http://www.osrh.hr/#rubData/HTML/HR/O NAMA/OPĆENITO/20170811_Ljudski_resursi/Ljudski_resursi_HR.htm

Matika, D. (2009). Sudjelovanje OS RH u međunarodnim vojnim misijama – Stajališta hrvatske javnosti i časnika OS RH. *Društvena istraživanja, 18*(3), 355-369.

McAllister (1995). Schools, Enlistment and Military Values: The Australian Services Cadet Scheme. *Armed Forces & Society, 22*(1), 83-102.

Miller, L. L., i Moskos, C. (1995). Humanitarians or Warriors? Race, Gender, and Combat Status in Operation Restore Hope. *Armed Forces & Society*, *21*(4), 615-37.

Operations and missions: past and present (2016). Pribavljeno s adrese http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm

Reed, B.J. i Segal, D.R. (2000). The Impact of Multiple Deployments on Soldier's Peacekeeping Atitudes, Morale and Retention. *Armed Forces & Society*, *27*(1), 57-78.

Rodik, P., Franc, R. i Sučić, I. (2009). Ratnička i mirotvorna uloga kao aspekti identiteta časnika OS RH., , u: *Zbornik radova Annales Pilar*.,(Smerić, T., Sabol, G., ur.) Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 317-340.

Sabor donio Odluke o sudjelovanju OS RH u NATO i EU aktivnostima (2017). Pribavljeno 20.8.2017. s adrese https://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/14936-sabor-donio-odluke-o-sudjelovanju-os-rh-u-nato-i-eu-aktivnostima.html

Segal, D.R., Bachman, J.G., Freedman-Doan, P. i O'Malley, P.M. (1999). Propensity to Serve in the U.S. Military: Temporal Trends and Subgroup Differences. *Armed Forces & Society*, *25*(3), 407-427.

Segal, D. R. i Foley Meeker, B. (1985). Peacekeeping, Warfighting, and Professionalism: Attitude Organization and Change among Combat Soldiers on Constabulary Duty. *Journal of Political and Military Sociology*, *13*,167-181.

Spence, N. J., Henderson, K. A. i Elder, G. H. (2012). Does adolescent family structure predict military enlistment? A comparison of post-high school activities. *Journal of Family Issues*, *34*(9), 1194-1216.

Sudjelovanje OS RH u operacijama potpore miru (2016). Pribavljeno 15.8.2017. s adrese http://www.osrh.hr/#rubData/HTML/HR/MVS/MISIJE/20160425_Sudjelovanje_OS_RH_u_operacijama_potpore_miru/Sudjelovanje_OS_RH_u_operacijama_potpore_miru_HR.htm

Sundberg, R. (2015). *Values and Attitudes across Peace Operations. Change and Stability in the Political Psychology of Swedish ISAF Soldiers*. Uppsala: Uppsala University.

Taubman-Ben-Ari, O. i Findler, L. (2006). Motivation for Military Service: A Terror Management Perspective. *Military Psychology*, *18*(2), 149-159.

Trzun, Z. (2012). Kriza povjerenja u institucije: istraživanje povjerenja u vojsku. *Polemos, 15*(29), 33-54.

Vankovska-Cvetkovska, B. (1999). Vojska i mir poslije Hladnog rata: U potrazi za novom misijom vojske. *Polemos, 2*(3), 43-53.

Wrzesniewskia, A., Schwartzb, B., Congc, X., Kanec, M., Omarc, A. i Kolditza, T. (2014). Multiple types of motives don't multiply the motivation of West Point cadets. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 111*(30), 10990–10995.

Zakon o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 73/2013.